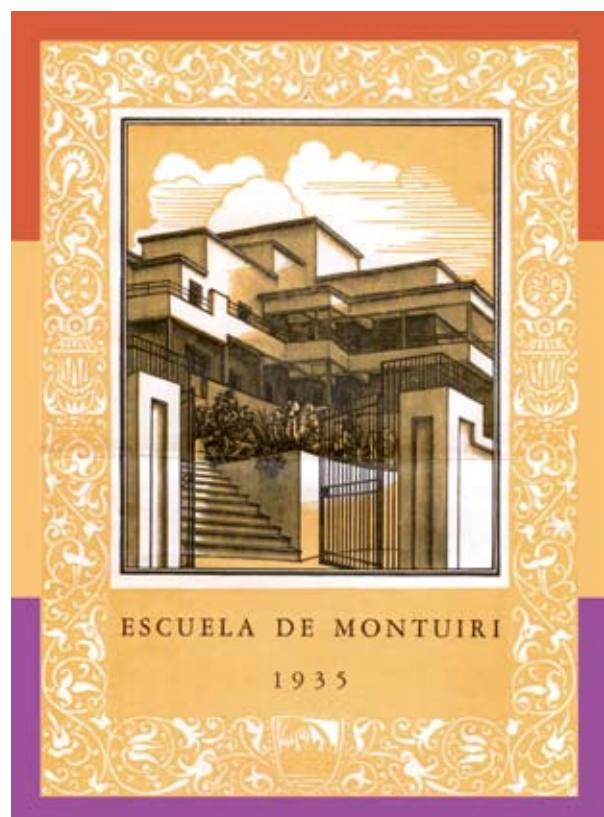

Grup Escolar de Montuïri, Mallorca. Guillem Forteza, 1935

El procés de modernització pedagògica i arquitectònica

Jaume Mayol Amengual

La reforma pedagògica a Mallorca

Al començament del segle XX, a les Balears hi havia un alt grau d'analfabetisme i la quasi totalitat dels edificis escolars eren construccions antigues reutilitzades com a escoles, amb condicions de llum i de salubritat impròpies per a l'època. És al principi de la dècada dels anys vint quan es posa fil a l'agulla per a iniciar el procés de reforma pedagògica a les nostres illes. Joan Capó fou l'artífex de la reforma pedagògica a les Balears. És la culminació d'un llarg procés iniciat, possiblement, per Jean-Jacques Rousseau al segle XIX. Rousseau exigia la rellevància dels nins entesos com a futur de la societat. El corrent pedagògic il·lustrat es ramificà en un gran ventall de pedagogs europeus i nord-americans que continuaren establint les bases teòriques dels nous models educatius. En aquest marc és Joan Capó, juntament amb l'arquitecte Guillem Forteza, qui materialitzà la reforma pedagògica a les Illes.

▲ Fulleró commemoratiu de la inauguració del Grup Escolar de Montuïri. Grabat en fusta per Bracons-Duplessis. Imprempta Amengual i Muntaner, S.A.

Montuïri School Group. Guillem Forteza, 1935

The process of educational and architectural modernisation

The educational reform in Mallorca

In the early 20th century, the Balearic Islands suffered from a high illiteracy rate and almost all school buildings were old constructions reused as schools, with lighting and hygiene conditions unsuitable for the era. At the beginning of the twenties the educational reform process in our islands took its first steps. Joan Capó' was the brains behind the educational reform in the Balearics. It was the culmination of a long process begun, possibly, by Jean-Jacques Rousseau in the 19th century. Rousseau insisted on the importance of children understood as the future of society. The enlightened teaching current ramified into a broad range of European and American educators who continued laying down the theoretical bases for new educational models. In this context Joan Capó, together with architect Guillem Forteza, materialised the educational reform in the Balearics.

Grupo Escolar de Montuïri. Guillem Forteza, 1935

El proceso de modernización pedagógica y arquitectónica

La reforma pedagógica en Mallorca

A principios del siglo XX, en las Baleares había un elevado nivel de analfabetismo y la casi totalidad de los edificios escolares eran antiguas construcciones reutilizadas como escuelas, con condiciones de luz y de salubridad inadecuadas para la época. Al empezar la década de los años veinte, el proceso de reforma pedagógica en nuestras islas da sus primeros pasos. Joan Capó fue el artífice de la reforma pedagógica en las Baleares. Es la culminación de un largo proceso iniciado, posiblemente, por Jean-Jacques Rousseau en el siglo XIX. Rousseau insistía en la relevancia de los niños entendidos como futuro de la sociedad. La corriente pedagógica ilustrada se ramificó en un amplio abanico de pedagogos europeos y norteamericanos que siguieron sentando las bases teóricas de los nuevos modelos educativos. En este marco Joan Capó, junto con el arquitecto Guillem Forteza, fueron quienes materializaron la reforma pedagógica en las Baleares.

MASCARÓ

Guillem Forteza Pinya, arquitecte

Juntament amb Francesc Folguera, Jaume Mestres Fossas i Ramon Reventós, Guillem Forteza rebé el títol d'arquitecte a Barcelona l'any 1917. Aquest sol fet el situa en una posició indiscutiblement particular en l'àmbit balear: si retrocedim en el temps, el primer que ens trobam és en Francesc Roca; es titulà a Madrid el 1906 i formà grup amb Jaume Aleñà, Gaspar Bennazar i Guillem Reynés; els podríem anomenar, de manera reduccionista, els modernistes. Després del 1917, el següent a obtenir el títol fou Carles Garau el 1919, i que, juntament amb Josep Olesa, Enric Juncosa, Francesc Cases, Guillem Muntaner, Gabriel Alomar o Antoni Roca, podríem identificar més clarament amb el moviment racionalista. Així, doncs, en l'interval de tretze anys que va del 1906 al 1919, Guillem Forteza fou l'únic que obtingué el títol d'arquitecte a les Balears. Fou l'arquitecte encarregat d'interpretar el paper de frontissa entre els modernistes i els racionalistes.

Durant tota la seva vida fou un personatge polifacètic, ocupat i preocupat per la política i la cultura del seu poble. Un fet marcà, però, la seva trajectòria professional i la seva producció arquitectònica: el 1921 fou nomenat arquitecte director de construccions escolars de l'Estat a Balears. Cent vint-i-cinc projectes escolars són el que podríem entendre com a nucli fonamental de l'obra de Forteza. Aquests projectes representaren l'escolarització de la major part de les Illes.

▲ Imatge del Grup Escolar de Montuiri. Grabat el dia de la inauguració

Guillem Forteza Pinya, architect

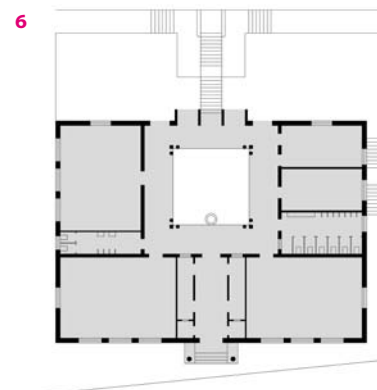
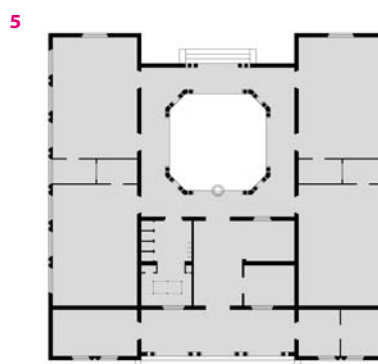
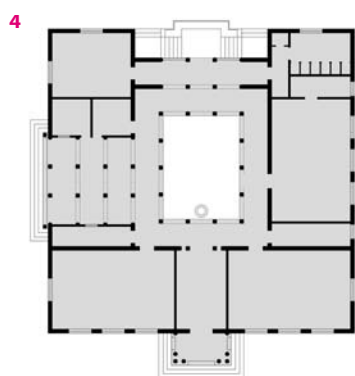
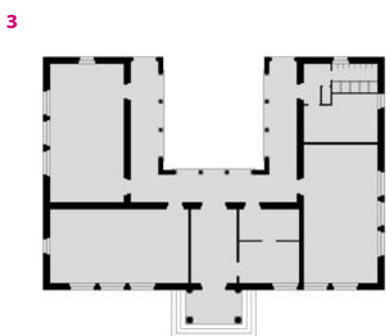
Together with Francesc Folguera, Jaume Mestres Fossas and Ramon Reventós, Guillem Forteza graduated as an architect in Barcelona in 1917. Just this fact put him in an indisputably singular position in the Balearic sphere: if we go back in time, the first we find is Francesc Roca, who graduated in Madrid in 1906 and formed a group with Jaume Aleñà, Gaspar Bennazar and Guillem Reynés; we could call them, in a reductionist way, the modernists. After 1917, the next to obtain his qualification was Carles Garau in 1919, who, together with Josep Olesa, Enric Juncosa, Francesc Cases, Guillem Muntaner, Gabriel Alomar and Antoni Roca, we could more clearly identify with the rationalist movement. Thus, in the thirteen-year-period from 1906 to 1919, Guillem Forteza was the only person to qualify as an architect in the Balearics. He was the architect entrusted with playing a pivotal role between modernists and rationalists.

Throughout his entire life he was a multifaceted character, occupied and preoccupied by the politics and culture of his people. However, one event marked his professional career and his architectural output: in 1921 he was appointed managing architect of State-owned school constructions in the Balearics. One hundred and twenty five school projects are what we could understand as the fundamental core of Forteza's work. These projects represented the start of schooling for the greater part of the Balearic Islands.

Guillem Forteza Pinya, arquitecto

Junto con Francesc Folguera, Jaume Mestres Fossas y Ramon Reventós, Guillem Forteza se licenció como arquitecto en Barcelona en 1917. Este solo hecho lo sitúa en una posición indiscutiblemente singular en el ámbito balear: si retrocedemos en el tiempo, el primero que encontramos es Francesc Roca, que se licenció en Madrid en 1906 y formó grupo con Jaume Aleñà, Gaspar Bennazar y Guillem Reynés; podríamos denominarlos, de modo reduccionista, los modernistas. Después de 1917, el siguiente en obtener su título fue Carles Garau en 1919, a quien, junto con Josep Olesa, Enric Juncosa, Francesc Cases, Guillem Muntaner, Gabriel Alomar o Antoni Roca, podríamos identificar más claramente con el movimiento racionalista. De este modo, en el intervalo de trece años que va de 1906 a 1919, Guillem Forteza fue el único en obtener el título de arquitecto en las Baleares. Fue el arquitecto encargado de desempeñar un papel de bisagra entre modernistas y racionalistas.

Durante toda su vida fue un personaje polifacético, ocupado y preocupado por la política y la cultura de su pueblo. Sin embargo, un hecho marcó su trayectoria profesional y su producción arquitectónica: en 1921 fue nombrado arquitecto director de las construcciones escolares del Estado en las Baleares. Ciento veinticinco proyectos escolares son los que podríamos entender como núcleo fundamental de la obra de Forteza. Dichos proyectos representaron la escolarización de la mayor parte de las Baleares.

L'arquitectura escolar de Guillem Forteza

Com són aquests projectes? Quins trets els caracteritzen? D'entrada, amb un primer cop d'ull, podem veure clarament que l'arquitectura de Forteza presenta dues vies diferents per a formalitzar-se: regionalista en un primer moment, racionalista en una segona època.

En primer lloc, veiem escoles que responen a un llenguatge tradicional, regional. Aquest primer grup d'escoles són de planta simètrica, de volumetria compacta i organització centripeta. Forteza organitza les aules al voltant d'un pati, entès com una aula més a l'aire lliure. Aquest pati respon i soluciona diverses exigències: d'una banda, l'íntima relació de la seva arquitectura amb la tradició arquitectònica balear en concret i mediterrània en general. D'altra banda, el pati és la solució als temes pedagògics i higiènics: facilita el contacte del nen amb la natura, és un tros de natura dins l'escola i, a més, el pati assegura una bona il·luminació i ventilació. Dins aquest primer grup podem citar l'escola de Binissalem (1930), la primera escola de Bunyola (1926), la de Campanet (1929), o la de Maria de la Salut (1932).

En segon lloc, en l'obra de Forteza es distingeixen els grups escolars clarament lligats al moviment modern, nascut a l'Europa central durant les primeres dècades del segle XX. Són escoles que responen a les pautes dictades pel racionalisme. A diferència de les primeres, són de planta asimètrica, de volumetria dispersa i d'organització

1,2
Grup Escolar de Montuiri en obres

3
Escola de Bunyola.
Guillem Forteza, 1926

4
Escola de Campanet.
Guillem Forteza, 1929

5
Escola de Binissalem.
Guillem Forteza, 1930

6
Escola de Maria de la Salut.
Guillem Forteza, 1932

The school architecture of Guillem Forteza

What are these projects like? What traits characterise them? At first glance we can clearly see that Forteza's architecture presents two different paths to formalisation: regionalist at first, rationalist at a later stage.

Firstly, we see schools that respond to a traditional, regional language. Schools in this first group have symmetrical layouts and centripetal organisation. Forteza organises the classrooms around a playground, understood as another classroom but outdoors. This playground responds to and resolves several demands: firstly, the intimate relationship between the architecture and Balearic architecture specifically and Mediterranean architecture in general.² Moreover, the playground is the solution to educational and hygienic issues: it facilitates the children's contact with nature, it is a piece of nature inside school and, in addition, the playground ensures good lighting and ventilation. We could include in this first group the school of Binissalem (1930), the first school of Bunyola (1926), that of Campanet (1929) and that of Maria de la Salut (1927).

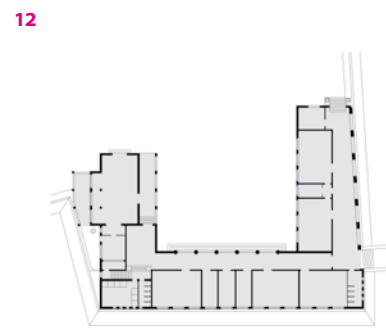
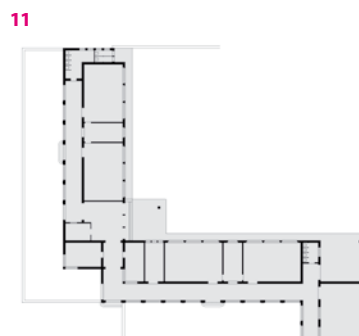
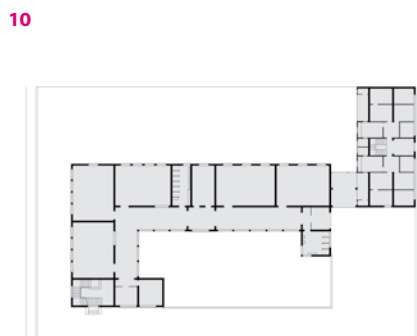
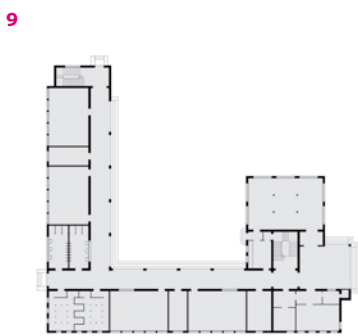
Secondly, in Forteza's work school groups can be distinguished that are clearly linked to the modern movement, which emerged in central Europe during the first decades of the 20th century. These are schools that

La arquitectura escolar de Guillem Forteza

¿Cómo son estos proyectos? ¿Qué rasgos los caracterizan? De entrada, en un primer vistazo podemos ver claramente que la arquitectura de Forteza presenta dos vías distintas para formalizarse: regionalista en un primer momento, racionalista en una segunda época.

En primer lugar, vemos escuelas que responden a un lenguaje tradicional, regional. Este primer grupo de escuelas son de planta simétrica, de volumetría compacta y organización centripeta. Forteza organiza las aulas alrededor de un patio, entendido como un aula más al aire libre. Este patio responde y soluciona varias exigencias: por un lado, la íntima relación de su arquitectura con la tradición arquitectónica balear en concreto y mediterránea en general. Por otro lado, el patio es la solución a los temas pedagógicos e higiénicos: facilita el contacto del niño con la naturaleza, es un trozo de naturaleza dentro de la escuela y, además, el patio asegura una buena iluminación y ventilación. En este primer grupo podemos incluir la escuela de Binissalem (1930), la primera escuela de Bunyola (1926), la de Campanet (1929) o la de Maria de la Salut (1927).

En segundo lugar, en la obra de Forteza se distinguen los grupos escolares claramente vinculados al movimiento moderno, surgido en Europa central durante las primeras décadas del siglo XX. Se trata de escuelas

centrífuga. La línia recta domina sobre la corba. La coberta plana s'imposa a la tradicional coberta de teula. El pla preval sobre el relleu. Les grans superfícies vidrades s'imposen a les petites finestres. S'anul·la qualsevol tipus d'element decoratiu. L'asimetria, les visions en escorç i el joc de volums substitueixen la clàssica simetria, la visió frontal i la compacitat volumètrica. Aquí podem enumerar les escoles d'Alcúdia (1937), de Capdepera (1935), del Port de Pollença (1936), de Son Espanyolet (1935) o de Montuïri (1935).

7, 8
Grup Escolar de Montuïri en obres

9
Escola de Capdepera.
Guillem Forteza, 1935

10
Escola de Son Espanyolet.
Guillem Forteza, 1935

11
Escola del Port de Pollensa.
Guillem Forteza, 1936

12
Escola d'Alcúdia.
Guillem Forteza, 1937

respond to the guidelines dictated by rationalism. Unlike the former, they have an asymmetrical layout, dispersed volumes and centrifugal organisation. The straight line dominates over the curve. The flat roof asserts itself over the traditional tile roof. The flat prevails over relief. Large glazed surfaces prevail over small windows. Any type of decorative element is eliminated. Asymmetry, foreshortened views and play on volumes substitute classical symmetry, frontal view and compact volumes. Here we can list the schools of Alcúdia (1937), Capdepera (1935), Port de Pollença (1936), Son Espanyolet (1935) and Montuïri (1935).

que responden a las pautas dictadas por el racionalismo. A diferencia de las primeras, son de planta asimétrica, volumetría dispersa y organización centrífuga. La línea recta domina sobre la curva. La cubierta plana se impone a la tradicional cubierta de teja. El plano prevalece sobre el relieve. Las grandes superficies acristaladas se imponen a las pequeñas ventanas. Se anula cualquier tipo de elemento decorativo. La asimetría, las visiones en escorzo y el juego de volúmenes sustituyen a la clásica simetría, la visión frontal y la compacitat volumètrica. Aquí podemos enumerar las escuelas de Alcúdia (1937), Capdepera (1935), Port de Pollença (1936), Son Espanyolet (1935) o Montuïri (1935).

El Grup Escolar de Montuiri

L'horabaixa del 24 de febrer de 1935 s'inaugurà el nou Grup Escolar de Montuiri. Ara bé, el procés històric per a aconseguir la nova escola fou molt dilatat i costós. D'entrada, destaca l'interès i la perseverança que hi posà un ajuntament tan modest com el de Montuiri en dades tan primerenques. A mitjan segle XIX, ja trobam un "proyecto para escuela de 50 niños", d'una sola aula, de traçat simètric i amb aspecte d'ermita. El 12 d'abril del 1887, Pere d'Alcàntara Penya presenta per al mateix ajuntament un "proyecto de escuela pública para Montuiri", desenvolupat en tres plantes, amb gruixuts murs de pedra, embigat de fusta i amb aspecte de casal urbà. Ja dins el segle XX, el 22 de juny del 1932 Josep Alomar presenta el seu "proyecto de escuela graduada para la villa de Montuiri". No és fins el 14 de juliol del 1933, però, que Guillem Forteza presenta el projecte de grup escolar que finalment es construí i que fou inaugurat el 1935.

Per a ubicar el projecte, l'Ajuntament, la Inspecció i l'arquitecte visitaren i estudiaren els diferents solars, al voltant del poble, on es podria situar l'escola. Escolliren el que reunia les millors condicions per la seva posició elevada, en una zona seca i ben orientada. Es tractava d'una parcel·la d'uns 4.500 metres quadrats situada al nord-est del poble.

Es desenvolupen dues escoles graduades de quatre seccions, una per a nins i l'altra per a nines. Cadascuna ocupa un bloc de dues plantes, amb dues aules a la planta baixa i dues més a la planta superior. S'aconsegueix exactament la mateixa orientació per a totes les aules. Entre una i altra escola, i en un bloc perpendicular als dos primers, s'hi situen diversos serveis higiènics: dues sales de dutxes, un dispensari i una sala de reconeixement mèdic a la planta baixa, i la biblioteca-museu a la planta superior. Així mateix, a l'extrem de les aules de nines hi trobam un quart bloc que només té una planta d'alçada i que conté el menjador escolar.

El resultat és una planta traçada amb una doble zigzag. Dit d'una altra manera, és mitja esvàstica amb un braç de més. Aquesta definició podria coincidir amb la planta de la Bauhaus de Walter Gropius inaugura-

▲ Una de les aules i la casa del conserge del Grup Escolar de Montuiri

The Montuiri School Group

On 24 February 1935 in the afternoon, the new Montuiri School Group was inaugurated.³ However, the historical process to achieve the new school was very drawn out and costly. Firstly, the endeavour and perseverance of such a modest town council as that of Montuiri in such early days are striking. In the mid-19th century, we can already find a "project for a school for 50 children", with a single classroom, a symmetrical floorplan and that looks like hermitage. On 12 April 1887, Pere d'Alcàntara Penya⁴ presented for the same town council a "project for a public school for Montuiri", developed over three floors, with thick stone walls, wooden beams and the aspect of a large urban house. Then in the 20th century, on 22 June 1932, Josep Alomar⁵ presented his "project for a graduated school for the town of Montuiri".⁶ However, it was not until 14 July 1933 that Guillem Forteza presented the school group project that was finally built and inaugurated.

To site the project, the Town Council, the Inspectors and the architect visited and studied different plots where the school could be situated, on the outskirts of the town. They chose the one that offered the best conditions owing to its elevated position, in dry and well-oriented area.⁷ It was a plot measuring 4,500 square meters located northeast of the town.

There are two graduated schools developed with four sections, one for boys and one for girls. Each occupies a two-storey block, with two classrooms on the ground floor and two more on the upper floor. Exactly the same orientation is achieved for all the classrooms. Between one school and another, and in a block perpendicular to the first two, are various sanitary services: two shower rooms, a dispensary and an infirmary on the ground floor, and a library-museum on the upper floor. Also, at the end of the classrooms for girls, there is a fourth block that is only one storey high and contains the school dining room.

The result is a layout with a double zigzag. Or put another way, it is half a swastika with an extra arm. This definition could coincide with the layout of the Bauhaus that Walter

El Grupo Escolar de Montuiri

El 24 de febrero de 1935 por la tarde se inauguró el nuevo Grupo Escolar de Montuiri. Ahora bien, el proceso histórico para conseguir la nueva escuela fue muy dilatado y costoso. De entrada, destaca el empeño y la perseverancia que puso un ayuntamiento tan modesto como el de Montuiri en fechas tan tempranas. A mediados del siglo XIX, ya encontramos un "proyecto para escuela de 50 niños", de una sola aula, de trazado simétrico y con aspecto de ermita. El 12 de abril de 1887, Pere d'Alcàntara Penya presenta para el mismo ayuntamiento un "proyecto de escuela pública para Montuiri", desarrollado en tres plantas, con gruesos muros de piedra, envigado de madera y con aspecto de caserón urbano. Ya entrado el siglo XX, el 22 de junio de 1932 Josep Alomar presenta su "proyecto de escuela graduada para la villa de Montuiri". Sin embargo, no es hasta el 14 de julio de 1933 que Guillem Forteza presenta el proyecto de grupo escolar que finalmente se construyó e inauguró.

Para ubicar el proyecto, el Ayuntamiento, la Inspección y el arquitecto visitaron y estudiaron los distintos solares donde podría situarse la escuela, en las afueras del pueblo. Escogieron el que reunía las mejores condiciones por su elevada posición, en una zona seca y bien orientada. Se trataba de una parcela de unos 4.500 metros cuadrados situada al noreste del pueblo.

Se desarrollan dos escuelas graduadas de cuatro secciones, una para niños y otra para niñas. Cada una ocupa un bloque de dos plantas, con dos aulas en la planta baja y dos más en la planta superior. Se consigue exactamente la misma orientación para todas las aulas. Entre una y otra escuela, y en un bloque perpendicular a los dos primeros, se sitúan varios servicios higiénicos: dos salas de duchas, un dispensario y una sala de reconocimiento médico en la planta baja, y la biblioteca-museo en la planta superior. Asimismo, en el extremo de las aulas para niñas encontramos un cuarto bloque que sólo tiene una planta de altura y que contiene el comedor escolar.

El resultado es una planta trazada con un doble zigzag. Dicho de otro modo, es media esvástica con un brazo de más. Esta

da el 1926. L'edifici de Forteza també se'ns apareix com una figura centrífuga, dispersa, asimètrica. L'escola de Montuiri se'ns mostra sempre d'escorç, no permet la mirada frontal. Ens obliga a girar, a moure'ns; no admet l'observador estàtic. La seva (des)composició volumètrica, suma de figures elementals, com també l'acabat "nevado" a base de morter de calç, donen peu al "jeu savant, correct et magnifique des volumes assemblés sous la lumière". L'enorme profunditat dels corredors d'accés a les aules, a més de generar un espai amb alt contingut pedagògic —zona de jocs, de xerrades, de corregudes—, també ajuda a exagerar l'horitzontalitat d'aquesta façana. Segurament podríem parlar del corredor en longueur, entès com a exageració de la fenêtre en longueur.

D'altra banda, l'aula s'entén com a cèl·lula a partir de la qual l'edifici s'organitza. Com a cèl·lula que s'estudia a fons i es repeteix mimèticament tants cops com faci falta. Totes les cèl·lules-aula són idèntiques: de dimensions 10 x 7,20 m i amb una alçada lliure de 4,25 m. Amb accés per un dels seus costats llargs i pissarra en un dels seus costats curts. Higienicament il·luminades per l'altre costat llarg, les aules reben la llum de sud-est, la llum pedagògicament recomanada. Amb un conjunt d'enormes obertures, quatre d'1,25 x 2,40 m i una central de 2,40 x 2,40 m. La seva repetició esdevé industrial. Industrial en dos sentits: tant en el procés constructiu com en el resultat formal.

Asimetria, joc de volums, fenêtre en longueur, cèl·lula, higiene, repetició, modulació, industrialització... tot plegat són conceptes que responen clarament als postulats moderns. Ara bé, aquesta només seria una lectura superficial, parcial i certament tendenciosa. Deixau-me fer-ne una altra. Observem amb més atenció l'edifici. Rere els moderns coronaments horitzontals hi trobam una tradicional coberta de teula a dos aiguavessos. Sobre els rodons pilars de formigó hi descansa un forjat de taulons de fusta. Les industrials obertures de les aules estan protegides amb una clàssica persiana mallorquina. La moderna horitzontalitat s'obté gràcies a la tradicional figura del porxo... Pensem-ho bé: què és més racional, imposar els sistemes europeus per a aconseguir la coberta plana o aprofitar l'efectivitat del sistema tradicional de la teulada

▲
Visió general del Grup
Escolar de Montuiri

Gropius inaugurated in 1926. Forteza's building also appears as a centrifugal, dispersed, asymmetrical figure. Montuiri's school is always shown to us foreshortened, it does not allow a frontal view. It forces us to turn, to move; it does not admit a stationary observer. Its volumetric (de)composition, the sum of elementary figures, as well as the "snowy" finish based on lime mortar,⁸ give rise to the *jeu savant, correct et magnifique des volumes assemblés sous la lumière*.⁹ The enormous depth of the classroom access corridors, as well as generating a space with a high educational content – areas for games, talks, running around – also helps to exaggerate the horizontality of this façade. We could probably talk of the corridor *en longueur*, understood as an exaggeration of the *fenêtre en longueur*.

Moreover, the classroom is understood as a cell, based upon which the building is organised. As a cell that is studied in depth, mimetically repeating itself as many times as necessary. All the classroom-cells are identical: their dimensions are 10 x 7.20 m, with a free height of 4.25 m. With access via one of the long sides and the chalkboard on one of the short sides. Hygienically lit by the other long side, the classrooms receive light from the southeast, the light educationally recommended. With a set of enormous openings, four measuring 1.25 x 2.40 m and a central one of 2.40 x 2.40 m. Their repetition becomes industrial. Industrial in two senses: both in the construction process and in the formal result.

Asymmetry, play on volumes, *fenêtre en longueur*, cell, hygiene, repetition, modulation, industrialisation, etc. are concepts that respond clearly to modern postulates. However, this would only be a superficial, partial and certainly tendentious reading. Let me do another. Let's observe the building more closely. Behind the modern horizontal top ornaments we find a traditional gabled roof. A wooden plank floor rests on the round concrete pillars. The industrial openings of the classrooms are protected with a classic Mallorcan shutter. The modern horizontality is obtained thanks to the traditional figure of the porch... Let us think hard: what is more rational? Imposing European systems to achieve the flat roof or taking advantage

definición podría coincidir con la planta de la Bauhaus de Walter Gropius inaugurada en 1926. El edificio de Forteza también se nos aparece como una figura centrífuga, dispersa, asimétrica. La escuela de Montuiri se nos muestra siempre de escorzo, no permite la mirada frontal. Nos obliga a girar, a movernos; no admite el observador estático. Su (des)composición volumétrica, suma de figuras elementales, así como el acabado "nevado" a base de mortero de cal, dan pie al "jeu savant, correct et magnifique des volumes assemblés sous la lumière". La enorme profundidad de los pasillos de acceso a las aulas, además de generar un espacio con alto contenido pedagógico —zona de juegos, de charlas, de corridas—, también ayuda a exagerar la horizontalidad de esta fachada. Seguramente podríamos hablar del pasillo *en longueur*, entendido como exageración de la fenêtre en longueur.

Por otra parte, el aula se entiende como célula a partir de la que se organiza el edificio. Como célula que se estudia a fondo, repitiéndose mimèticament tantes vegades com faci falta. Todas las células-aula son idénticas: sus dimensiones son de 10 x 7,20 m, con una altura libre de 4,25 m. Con acceso por uno de sus lados largos y la pizarra en uno de sus lados cortos. Higiénicamente iluminadas por el otro lado largo, las aulas reciben la luz de sudeste, la luz pedagógicamente recomendada. Con un conjunto de enormes aberturas, cuatro de 1,25 x 2,40 m y una central de 2,40 x 2,40 m. Su repetición se vuelve industrial. Industrial en dos sentidos: tanto en el proceso constructivo como en el resultado formal.

Asimetria, juego de volúmenes, fenêtre en longueur, célula, higiene, repetición, modulación, industrialización... son conceptos que responden claramente a los postulados modernos. Ahora bien, esta sólo sería una lectura superficial, parcial y ciertamente tendenciosa. Dejádme hacer otra. Observemos con más detenimiento el edificio. Tras los modernos remates horizontales encontramos una tradicional cubierta de teja a dos aguas. Sobre los redondos pilares de hormigón descansa un forjado de tablonos de madera. Las industriales aberturas de las aulas están protegidas con una clásica persiana mallorquina. La moderna horizontalidad se obtiene gracias a la tradicional figura

que sap executar el nostre constructor? Què és més racional, deixar el vidre per a un determinat efecte plàstic o protegir-lo amb la tradicional persiana mallorquina, que ens assegura una bona resposta davant la climatologia de l'illa? Què és més racional, imposar o adaptar? Importar o aprofitar? La tradició és racional, sols per això és tradició.

Ja ens ho deia Forteza: "Per la força de les circumstàncies, per la marxa de la història, l'home dels nostres dies és empès a devenir universal, a tenir una cultura universal, reservant, això sí, en els racons de la seva ànima una tendresa molt preciosa pels valors del seu propi país", i en un altre moment ens recorda que "el fet és que després de la guerra no ha aparegut dins el camp de l'arquitectura altra ruta que la batejada amb el nom d'art nou. L'utilitarisme ens du totes les coses a l'estandardització i l'arquitectura no pot exceptuar-se dins aquesta llei. Ara bé, [...] l'arquitectura moderna té recursos de sobra per superar tots aquests grans perills que apunta." I, fins i tot, fa seves les següents paraules de Le Corbusier: "Se'm titlla avui de revolucionari i vull confessar-vos, tanmateix, que no he tengut més que un mestre: el passat; una sola formació: l'estudi del passat".

Com hem dit anteriorment, Guillem Forteza és un arquitecte frontissa entre dos moments: el regional i el racional. En la seva obra no podem traçar una línia precisa i matemàtica entre aquests dos mons. L'arquitectura de Guillem Forteza és més complexa que la simple aplicació d'uns paràmetres o altres. A més complexitat, més arquitectura. Forteza lluita per a solucionar el problema que es planteja al posar aquests dos mons l'un al costat de l'altre. D'una banda, la tradició arquitectònica mallorquina i, de l'altra, els nous corrents centreeuropeus. D'una banda, el regionalisme, i de l'altra el racionalisme. D'una banda, la tradició, i de l'altra la modernitat. Forteza dubta, oposa, superposa, desfà, refà, altera, corregeix, modifica, barreja aquests dos mons. I és precisament en aquest procés on rau la importància de la seva arquitectura. El gruix de la seva obra se situa precisament en aquesta falca de matisos, de definicions no taxatives, de superposicions, d'alteracions, de correccions i modificacions.

13
El poble de Montuiri
des del Grup Escolar

14
Els primers alumnes
de "Ses Escoles"

of the effectiveness of the traditional roof system that our builder knows how to make? What is more rational? Leaving the glass for a certain plastic effect or protecting it with the traditional Mallorcan blind, which ensures a good response against the island's climate? What is more rational: imposing or adapting? Importing or making use? Traditional is rational, for that reason only it is tradition.

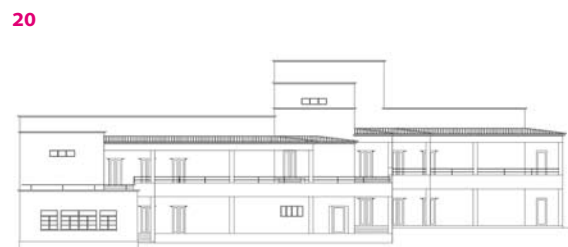
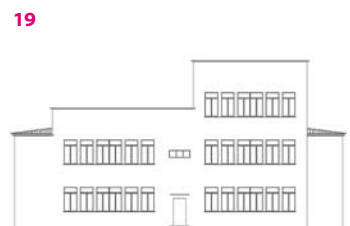
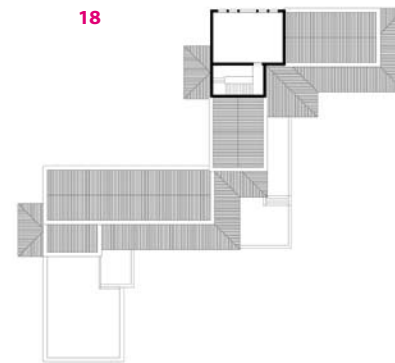
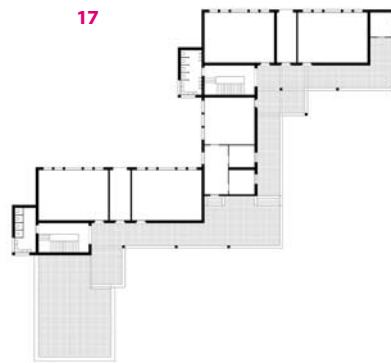
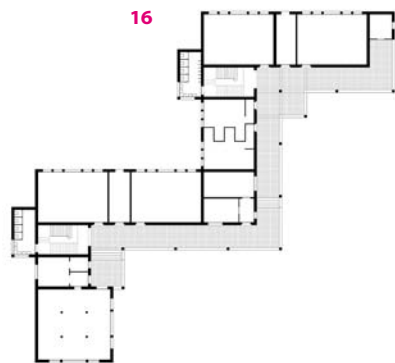
Forteza told us: "By the force of circumstances, by the passing of history, the man of our times is pushed towards being universal, to having a universal culture, reserving, certainly, in the corners of his soul a very prized affection for the values of his own country";¹⁰ and at another moment he reminds us that "the fact is that after the war no other route has appeared in the field of architecture than that baptised with the name of art nouveau. Utilitarianism imposes standardisation in all things and architecture cannot exempt itself from this law. However, [...] modern architecture has more than enough resources to overcome these great dangers that it points towards."¹¹ And it even makes the following words of Le Corbusier its own: "Today I am branded a revolutionary and I want to confess to you, however, that I have had only one teacher: the past; only one education: the study of the past."¹²

As we have said previously, Guillem Forteza is a pivotal architect between two movements: the regional and the rational. In his work we cannot trace a precise and mathematical line between these two worlds. Guillem Forteza's architecture is more complex than the simple application of one set of parameters or another. The greater the complexity, the more the architecture. Forteza struggles to resolve the problem raised by putting these two worlds next to each other. On the one hand, Mallorcan architectural tradition, and on the other, the new central European currents. On the one hand regionalism and on the other rationalism. On the one hand tradition and on the other, modernity. Forteza doubts, opposes, superposes, undoes, redoes, changes, corrects, modifies, mixes these two worlds. And it is precisely in this process where the importance of his architecture lies. The major part of his work is situated precisely

del porche... Pensémoslo bien: ¿qué es más racional, imponer los sistemas europeos para conseguir la cubierta plana o aprovechar la efectividad del sistema tradicional del tejado que sabe ejecutar nuestro constructor? ¿Qué es más racional: dejar el cristal para un determinado efecto plástico o protegerlo con la tradicional persiana mallorquina, que nos asegura una buena respuesta frente a la climatología de la isla? ¿Qué es más racional, imponer o adaptar? ¿Importar o aprovechar? La tradición es racional, sólo por eso es tradición.

Ya nos lo decía Forteza: "Por la fuerza de las circunstancias, por la marcha de la historia, el hombre de nuestros días se ve empujado a ser universal, a tener una cultura universal, reservando, eso sí, en los rincones de su alma un cariño muy preciado por los valores de su propio país"; y en otro momento nos recuerda que "el hecho es que después de la guerra no ha aparecido en el campo de la arquitectura otra ruta que la bautizada con el nombre de arte nuevo. El utilitarismo impone la estandarización en todas las cosas y la arquitectura no puede sustraerse a esta ley. Ahora bien, [...] la arquitectura moderna tiene recursos de sobras para superar todos estos grandes peligros que apunta." E incluso hace suyas las siguientes palabras de Le Corbusier: "Se me tilda hoy de revolucionario y quiero confesaros, no obstante, que no he tenido más que un maestro: el pasado; una sola formación: el estudio del pasado".

Como hemos dicho anteriormente, Guillem Forteza es un arquitecto bisagra entre dos momentos: el regional y el racional. En su obra no podemos trazar una línea precisa y matemática entre estos dos mundos. La arquitectura de Guillem Forteza es más compleja que la simple aplicación de unos u otros parámetros. A mayor complejidad, más arquitectura. Forteza lucha por solucionar el problema que se plantea al poner estos dos mundos uno junto al otro. Por un lado, la tradición arquitectónica mallorquina y, por otro, las nuevas corrientes centreeuropeas. Por un lado, el regionalismo, y por otro el racionalismo. Por un lado la tradición y por otro la modernidad. Forteza duda, opone, superpone, deshace, rehace, altera, corrige, modifica, mezcla estos dos mundos. Y es precisamente en este proceso donde radica la importancia de su arquitectura. El grueso

A l'obra de Forteza podem llegir i estudiar les il·lusions i les inquietuds que empenyen aquest procés, podem veure les pors i les preocupacions que el frenen, i, sobretot, els dubtes que el matisen, l'equilibren i, a la fi, el fan possible. ♦

Jaume Mayol Amengual

15
Grup Escolar de Montuiri. Planta emplaçament

16
Planta baixa

17
Planta primera

18
planta segona

19
Alçat de llevant

20
Alçat de ponent

21
Alçat de mitjorn

in this cradle of nuances, of non-restrictive definitions, of superimpositions, of alterations, of corrections and modifications.

In Forteza's work we can read and study the hopes and concerns that drive this process, we can see the fears and preoccupations that hold it back, and, above all, the doubts that qualify it, balance it, and in the end, make it possible. ♦

Jaume Mayol Amengual
Translated by Debbie Smirthwaite

de su obra se sitúa precisamente en esta cuña de matices, de definiciones no taxativas, de superposiciones, de alteraciones, de correcciones y modificaciones.

En la obra de Forteza podemos leer y estudiar las ilusiones e inquietudes que impulsan este proceso, podemos ver los miedos y las preocupaciones que lo frenan y, sobre todo, las dudas que lo matizan, lo equilibran y, por último, lo hacen posible. ♦

Jaume Mayol Amengual
Traducido por Jordi Palou

1. Joan Capó Valldpadrinas. Educador, inspector en cap d'Ensenyança Primària (Felanitx 1882-Palma 1952).

2. Guillem Forteza: "Elogi de les cases senyoriales de Mallorca". Almanac de les Lletres, publicació anual. IV, 1924, pàg. 105-117.

3. La Almudaina. Palma de Mallorca, 25 de febrer del 1935.

4. Pere d'Alcàntara Penya. Advocat i mestre d'obres militars (Palma 1823-1906).

5. Josep Alomar Bosch. Arquitecte (Palma 1877-1952).

6. Tots aquests projectes es troben a l'Arxiu Municipal de l'Ajuntament de Montuiri.

7. Segons la memòria del "Proyecto de Grupo Escolar para niños y niñas en Montuiri" signada per Guillem Forteza i datada el 14 de juliol del 1933.

8. Ibidem.

9. Vers une architecture, publicat el 1923 a París i signat per Le Corbusier-Saunier. "Un dels teoritzants d'aquesta nova concepció monumental la defineix així: «Un joc savi i magnífic dels volums entre la llum». (A. Loos; compara-la amb la definició idèntica de Le Corbusier)", a "Notes de M. Malkiel Jirmounsky sobre l'arquitectura nova". Guillem Forteza, traducció. Almanac de les Lletres, publicació anual. XII, 1932, pàg. 20-25.

10. "Notes de M. Malkiel Jirmounsky sobre l'arquitectura nova".

Guillem Forteza: "Parers en contra de l'arquitectura moderna". Almanac de les Lletres, publicació anual. XIV, 1934, pàg. 75-76.

11. "Le Corbusier i l'urbanisme. Cal alliberar-se de tot esperit acadèmic". Guillem Forteza, traducció. La Nostra Terra. Mallorca. IV, 1931, pàg. 409-416.

1. Joan Capó Valldpadrinas. Educator, Primary Education chief inspector (Felanitx 1882-Palma 1952).

2. Guillem Forteza: "Elogi de les cases senyoriales de Mallorca". Almanac de les Lletres, annual publication. IV, 1924, pages 105-117.

3. La Almudaina. Palma de Mallorca, 25 February 1935.

4. Pere d'Alcàntara Penya. Lawyer and military foreman (Palma 1823-1906).

5. Josep Alomar Bosch. Architect (Palma 1877-1952).

6. All these projects can be found in the Municipal Archive of the Montuiri Town Council.

7. According to the memoirs of the "School Group Project for boys and girls in Montuiri" signed by Guillem Forteza and dated el 14 July 1933.

8. Ibidem.

9. Vers une architecture, published in 1923 in Paris, signed by Le Corbusier-Saunier. "One of the theorists of this new monumental conception defines it thus: «A wise and magnificent play of volumes in the light». (A. Loos; compare with the identical definition of Le Corbusier)", in "Notes de M. Malkiel Jirmounsky sobre l'arquitectura nova". Guillem Forteza, translation. Almanac de les Lletres, annual publication. XII, 1932, pages 20-25.

10. "Notes de M. Malkiel Jirmounsky sobre l'arquitectura nova".

11. Guillem Forteza: "Parers en contra de l'arquitectura moderna". Almanac de les Lletres, annual publication. XIV, 1934, pages 75-76.

12. "Le Corbusier i l'urbanisme. Cal alliberar-se de tot esperit acadèmic". Guillem Forteza, translation. La Nostra Terra. Mallorca. IV, 1931, pages 409-416.

1. Joan Capó Valldpadrinas. Pedagogo, inspector jefe de Enseñanza Primaria (Felanitx 1882-Palma 1952).

2. Guillem Forteza: "Elogi de les cases senyoriales de Mallorca". Almanac de les Lletres, publicació anual. IV, 1924, pàgs. 105-117.

3. La Almudaina. Palma de Mallorca, 25 de febrero de 1935.

4. Pere d'Alcàntara Penya. Abogado y maestro de obras militares (Palma 1823-1906).

5. Josep Alomar Bosch. Arquitecto (Palma 1877-1952).

6. Todos estos proyectos se encuentran en el Archivo Municipal del Ayuntamiento de Montuiri.

7. Según la memoria del "Proyecto de Grupo Escolar para niños y niñas en Montuiri" firmada por Guillem Forteza y fechada el 14 de julio de 1933.

8. Ibidem.

9. Vers une architecture, publicado en 1923 en París firmado por Le Corbusier-Saunier. "Uno de los teóricos de esta nueva concepción monumental la define así: «Un juego sabio y magnífico de los volúmenes entre la luz». (A. Loos; compárese con la definición idéntica de Le Corbusier)", en "Notes de M. Malkiel Jirmounsky sobre l'arquitectura nova". Guillem Forteza, traducció. Almanac de les Lletres, publicació anual. XII, 1932, pàgs. 20-25.

10. "Notes de M. Malkiel Jirmounsky sobre l'arquitectura nova".

11. Guillem Forteza: "Parers en contra de l'arquitectura moderna". Almanac de les Lletres, publicació anual. XIV, 1934, pàgs. 75-76.

"Le Corbusier i l'urbanisme. Cal alliberar-se de tot esperit acadèmic". Guillem Forteza, traducció. La Nostra Terra. Mallorca. IV, 1931, pàgs. 409-416.